

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER

27^E JAARGANG

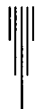
WOENSDAG 18 MAART 1942

No. 1365

N.V.
Stoomvaart-Mij. „Nederland”
Amsterdam

N.V.
Rotterdamsche Lloyd
Rotterdam

Zoeven verschenen:

DE BELEGGINGEN DER BIJZONDERE SPAARBANKEN IN NEDERLAND

door

Dr. J. R. A. BUNING32ste Publicatie van het Neder-
landsch Economisch Instituut.**PRIJS f 3.65***(Prijs voor donateurs en leden
van het N. E. I. f 2.75)

Verkrijgbaar in den Boekhandel

Uitgave: De Erven

F. BOHN N.V., HAARLEM

**ROTTERDAMSCH
BANKVEREENIGING**
ROTTERDAM-AMSTERDAM-S GRAVENHAGE

KAPITAAL EN RESERVE
f 62.000.000

SAFE LOKETTEN
TER BERGING VAN WAARDEN

150 KANTOREN IN NEDERLAND

Openbare werken en Conjunctuurbeweging

door **Dr. Ir. A. Baars****PRIJS f 2.10***Prijs voor donateurs en leden
van het N. E. I. f 1.50.

In den boekhandel verkrijgbaar
**UITGAVE: DE ERVEN
F. BOHN N.V., HAARLEM**

Snelle, volledige en
betrouwbare informaties.

BELASTINGBERICHTEN

onder redactie van Mr. W. H. van den Berge, Mr. H. A. M. van den Dries, inspecteurs en Dr. B. Schendstok, hoofd-inspecteur der directe belastingen, invoerrechten en accijnzen, allen werkzaam aan het Dep. van Financiën.

Voor ieder, die met de belastingzaken op de hoogte wil zijn, is deze uitgave van groote waarde. Men kan zich het geheel aanschaffen, doch ook A. het gedeelte, betreffende o.a. omzetbelasting en loonbelasting of B. het gedeelte, betreffende o.a. winstbelasting, inkomstenbelasting, dividendbelasting en eventueel in te voeren nieuwe belastingen.

Vraag voor nadere omschrijving, prijs en abonnementsvoorwaarden het prospectus.

N. SAMSOM N.V. — UITGEVER — ALPHEN a. d. RIJN

Ook verkrijgbaar in den boekhandel.

R. Mees & Zoonen

Ao. 1730

BANKIERS EN ASSURANTIE-MAKELAARS

ROTTERDAM
AMSTERDAM (Ass.)
S-GRAVENHAGE
DELFT — SCHIEDAM
VLAARDINGEN

BEHANDELING VAN ALLE
BANKZAKEN

BEZORGING VAN ALLE
ASSURANTIËN

V.V.S.

VERLIESPOSTEN-VOORKOMEND-SYSTEEM

BESTAANDE UIT VIER DIENSTEN

Deze tijd is rijk aan veranderingen. Laat daarom Uw onbetaald gebleven oude posten inschrijven bij
DIENST IV VAN HET V.V.S.

VAN DER GRAAF & Co. N.V.
AMSTERDAM C. — AMSTELSTRAAT 14-18

Economisch Weekblad

Orgaan van het
Departement v.
Econom. Zaken

voor Nederlandsch-Indië

blijft U op de hoogte omtrent het economisch gebeuren in Nederlandsch-Indië en houdt U contact met de Indische markt. Naast goed gedocumenteerde artikelen van deskundige hand, bevat elke aflevering tal van statistische gegevens, waardoor het blad tot een onmisbare vraagbaak geworden is voor iedereen, die zich voor de ontwikkeling van Indië interesseert.

Losse nummers van **vóór den oorlog** verkrijgbaar bij:

G. KOLFF & Co., P. C. Hoofstraat 168, AMSTERDAM

Nieuwe belastingbesluiten geven nieuwe BELASTINGMOEILIKHEDEN

Daarom is voor U van belang

MAANDBLAD GEWIJD AAN
DE BELASTING **CONSULENT**

BELASTINGVRAAGSTUKKEN

Waarvan de prijs slechts f 4.— per jaar bedraagt

PROEFNUMMER
OP AANVRAAG

ADMINISTRATIE:
LAAN VAN MEERDERVOORT 1a
DEN HAAG.

Zaaeven verschenen:

Derde Gewijzigde Druk

van

Egalisatiefondsen
en Monetaire Poli-
tiek in Engeland,
Nederland en de
Vereenigde Staten

door

Prof. Dr. H. M. H. A. van der Valk

30ste Publicatie van het Neder-
landsch Economisch Instituut.

Prijs f 2.10*

(Prijs voor donateurs en leden
van het N. E. I. f 1.50)

Verkrijgbaar in den Boekhandel

Uitgave: De Erven

F. BOHN N.V., HAARLEM

Laat Uw JAARGANG

inbinden!

Stort f 0.75 op giro 5858 ten name
van H. A. M. Roelants, Schiedam
met vermelding: Band E.-S. B.
1941 en U ontvangt, zoodra de
oplaag gereed is, franco per
post Uw band toegezonden.

Bij franco opzending van Uw
jaargang aan

H. A. M. ROELANTS
SCHIEDAM

onder gelijktijdige storting van
f 2.40 op giro 5858, ontvangt U,
zoodra de banden gereed zijn,
Uw Jaargang keurig gebonden
franco huis terug.

(Uitvoering van den band linnen
rug, verder stevig beplakt bord)

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER
UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

27^E JAARGANG

WOENSDAG 18 MAART 1942

No. 1365

HOOFDREDACTEUR:

M. F. J. Cool (Rotterdam).

PLAATSVERVANGEND HOOFDREDACTEUR:

H. W. Lambers (Zwartewaal).

Redactie en administratie: Pieter de Hoochweg 122, R'dam-W.

Aangeteekende stukken: Bijkantoor Ruijpboutweg.

Telefoon Nr. 35000. Postrekening 8408.

Abonnementsprijs voor het weekblad, waarin tijdelijk is opgenomen het Economisch-Statistisch Maandbericht, franco p. p. in Nederland f 20.85* per jaar. Buitenland en koloniën f 23.— per jaar. Abonnementen kunnen met elk nummer ingaan en slechts worden beëindigd per ultimo van elk kalenderjaar. Losse nummers 50 cent. Donateurs en leden van het Nederlandsch Economisch Instituut ontvangen het weekblad gratis en genieten een reductie op de verdere publicaties. Adreswijzigingen op te geven aan de administratie.

Advertenties voorpagina f 0.50 per regel. Andere pagina's f 0.40 per regel. Plaatsing bij abonnement volgens tarief.

INHOUD: Blz.

Ondernemerstaak en ondernemersinkomen onder gewijzigde omstandigheden door C. D. Jongman 118

De behoefte aan grond voor woningbouw door Dr. Ir. H. C. van Beusekom 120

Boekbesprekingen.

Dr. Paul Jostock: Die Berechnung des Volkseinkommens und ihr Erkenntniswert, bespr. door Dr. J. B. D. Derksen 121

Overheidsmaatregelen op economisch gebied 123

Statistieken.

Wisselkoersen — Bankstaten 124

GELD- EN KAPITAALMARKT.

Van de *geldmarkt* valt als gewoonlijk geen nieuws van beteekenis te vermelden. Slechts kan worden gememoreerd, dat op de beide laatste bankstaten een zeer opvallende vermindering van de stijging der buitenlandsche wisselportefeuille en van den post „diverse rekeningen” is te constateeren. Voorheen was weliswaar de toeneming van de som dezer beide posten wel eenigermate wisselvallig, maar men kon toch wel rekenen op een stijging van om en nabij de f 15 miljoen per week en soms belangrijker meer. In de beide laatste weken is het tempo der stijging zeer belangrijk vertraagd. De gebruikelijke geleidelijke verruiming van de geldmarkt uit hoofde van de stijging van de buitenlandsche wisselportefeuille is aldus tijdelijk onderbroken.

De *obligatiemarkt* heeft eenige reactie vertoond, die zich over de geheele linie uitstrekt. De koersdalingen zijn overigens slechts uitermate gering; de $3\frac{1}{2}$ pCt.-leening 1941 sloot op $98\frac{3}{8}$, nadat een hoogtepunt van $98\frac{15}{16}$ was geregistreerd. De $3-3\frac{1}{2}$ pCt.-leening 1938 was meer in reactie; deze leening sloot op $96\frac{3}{8}$, nadat in de vorige week een oogenblik zelfs een koers van $97\frac{1}{2}$ pCt. was bereikt. Men heeft den indruk, dat de meeste institutioneele beleggers zich recentelijk hebben onthouden van aankopen, en dat is ongetwijfeld voor het koersverloop een factor van beteekenis. Men dient hieruit geenszins af te leiden, dat op de beleggingsmarkt nu het getij is gekeerd. Dat dit niet het geval is, blijkt wel duidelijk uit het succes van de uitgifte der $3\frac{1}{2}$ pCt.-leening Haarlem, die à pari werd uitgegeven en werd overteekend. Zoolang geen nieuwe staatsleening het aanbod van materiaal komt verruimen moet de tendens van de beleggingsmarkt blijven wijzen in de richting van rentedaling, want het voor investering beschikbare bedrag groeit ononderbroken, ook al blijft dan eenigen tijd lang een deel van het aanbod latent.

Op de *vandeelenmarkt* blijven de fluctuaties vrij belangrijk zonder dat daarvoor direct aanwijsbare oorzaken kunnen worden genoemd. Op de beide eerste beursdagen der verslagweek brak zich een uitermate vaste, zelfs zeer willige stemming voor Indische en andere overzeesche aandeleelbaan, die daarna weer voor een reactie moest plaats maken, waarna Zaterdag weer een licht herstel volgde. Per saldo was het koerspeil aan het eind van de week niet veel verschillend van dat op den eersten beursdag, zoodat het slot gemiddeld hooger was dan dat van de voorgaande week. Sommige aandeleen bereikten op Dinsdag 10 dezer het dubbele van de laagste koers van dit jaar. Ook na de inmiddels ingetreden reactie liggen de koersen vaak nog een 50 pCt. of meer boven het laagste peil.

ONDERNEMERSTAAK EN ONDERNEMERS- INKOMEN ONDER GEWIJZIGDE OMSTANDIGHEDEN.

Inleiding.

Het statische evenwichtsbegrip heeft in de economische theorie geruimen tijd in het centrum der belangstelling gestaan. Dit vormt gedeeltelijk de verklaring voor het feit, dat de functie van den ondernemer betrekkelijk laat tot onderwerp van studie is gemaakt. Immers, in een maatschappij, waar een statisch evenwicht bestaat, is er, naar het oordeel der meeste schrijvers, voor de eigenlijke ondernemersfunctie geen plaats. De ondernemer is daar organisator-bedrijfsleider. Eerst, wanneer de problemen der dynamische maatschappij op den voorgrond komen, wordt er aan de specifieke taak van het ondernemen meer aandacht geschonken.

Daarnaast heeft het ontstaan van de moderne groote onderneming, speciaal die in den vorm van een naamlooze vennootschap, bijgedragen tot het inzicht, dat de ondernemer een afzonderlijke, zelfstandige functie in het economisch proces vervult¹⁾.

Oorspronkelijk toch waren de opsteller en doorvoerder van het ondernemingsplan, de verschaffer van kapitaal, arbeid en grond in één persoon vereenigd. Het verschil tusschen kosten en opbrengst van het economisch handelen vloeide dezen persoon toe, waarbij het zeer moeilijk was aan te geven, welk deel van deze netto-opbrengst, als belooning voor arbeid- en kapitaalverschaffing en welk deel als belooning voor een afzonderlijke ondernemersfunctie moest worden opgevat. In de groote ondernemingen zijn de verschillende functies gesplitst, hetgeen hierin tot uitdrukking komt, dat een deel der productiefactoren samenwerkt op den grondslag van contracten, waarin is overeengekomen, dat arbeid, kapitaal en grond hun functies vervullen tegen een van te voren vastgestelde belooning²⁾. Verschaffing van kapitaal, arbeid of grond verschijnen als afzonderlijke functies, welke een belooning genieten, die niet varieert met het bereikte resultaat.

De taak van den ondernemer in een maatschappij zonder overheidsingrijpen in het economisch leven, kan men als volgt benaderen. Bij een statisch evenwicht zijn alle economische krachten in evenwicht. Alle productiefactoren hebben een optimale bestemming gevonden. Opbrengst en kosten dekken elkaar geheel. In de werkelijkheid is dat evenwicht niet aanwezig, hetgeen beteekent, dat niet alle productiefactoren een optimale bestemming hebben gevonden. Bovendien, en dit is nog belangrijker, kunnen de economische data worden gewijzigd. Door verandering te brengen in de combinatie van productiefactoren is het onder deze omstandigheden mogelijk een grooter economisch resultaat dan tot dusver te bereiken. Het is de taak van den ondernemer, de nieuwe mogelijkheden te zoeken en deze te verwezenlijken. Zoo hij hierin slaagt, vindt hij in de marge tusschen kosten en opbrengst een belooning voor zijn functie.

Indien de productiefactoren vrij beweeglijk waren, zou het grootere economische resultaat slechts korten tijd kunnen worden verkregen. Door natuurlijke en kunstmatige starheid bestaat echter de mogelijkheid, dat de oorspronkelijke ondernemer nog geruimen tijd van zijn vondst blijft profiteren. Het ondernemersinkomen verkrijgt in dat geval tevens gedeeltelijk het karakter van een monopoliepremie.

De nieuwe economische mogelijkheden worden gewoonlijk in een plan vastgelegd. De taak van den ondernemer bestaat nu in het opstellen en doorvoeren van het ondernemingsplan, althans in het nemen in laatste instantie

van beslissingen inzake opstelling en doorvoering, terwijl hij de verantwoordelijkheid draagt voor het welslagen van het plan. In gedachten kan men de ondernemersfunctie splitsen in een actief en een passief deel, respectievelijk het nemen van beslissingen en het dragen van verantwoordelijkheid. In feite zijn beide deelen altijd nauw verbonden.

Het actieve deel der functie kan men nog nader ontleden. Op een aantal gebieden moet de ondernemer nog verdere beslissingen nemen. Bij den inkoop, de eigenlijke productie en den verkoop ontstaan er namelijk talrijke vraagstukken ten aanzien van het waar, het wanneer, het wat, het hoeveel, het hoe en den prijs³⁾.

Al naar den aard der onderneming zal het belang van elke beslissing ook op verschillende gebieden liggen. Een industriele onderneming kent andere problemen dan een handelsonderneming.

Teneinde de bovenstaande schematische opsomming te verduidelijken, volgt hieronder een nadere aanduiding van enkele vraagstukken, welke zich op de genoemde gebieden kunnen voordoen.

Het „waar” betreft bij den inkoop de markten, waar zal worden ingekocht, bij het productieproces de vestigingsplaats en bij den verkoop de afzetmarkten. Het „wanneer” scheidt problemen bij den in- en verkoop, maar soms ook bij het productieproces (bijv. seizoenbedrijven). Bij de vraagstukken betreffende het „wat” rijzen problemen van soort, kwaliteit, type e. d., zowel van grondstoffen als eindproducten. Het „hoeveel” kan beteekenis hebben bij den afzet, waar het gaat om het opnemingsvermogen van de markt. Daarnaast is van beslissend belang de samenhang van de hoeveelheid met den prijs. Bij het „hoe” stuit men op de problemen van afzet- en inkooporganisatie, van in- en verkoopvoorwaarden en van productiemethoden. Met den prijs dient rekening te worden gehouden bij den inkoop van grond- en hulpstoffen, productiemiddelen, arbeidskrachten, enz., en bij den verkoop.

De ondernemer in een van overheidswege geleid economisch systeem.

Reeds geruimen tijd voor den huidige oorlog waren er kenteekenen, die er op wezen, dat de ondernemer niet meer uitsluitend de drager van de ondernemersfunctie was. De gevolgen van het economisch handelen van groote ondernemingen werden zoo verstrekkend, dat de gemeenschap in steeds sterkere mate den invloed ondervindt van het al of niet slagen van het ondernemingsplan. Daarnaast blijkt, dat de economische omstandigheden in sommige gevallen dermate ongunstig zijn, dat vele ondernemers, buiten hun schuld, zich niet staande weten te houden. Meent de Overheid echter, dat de verwezenlijking van de doeleinden van deze ondernemingen in bepaalde gevallen in het algemeen belang is, dan neemt zij de verantwoordelijkheid van het ondernemingsplan op zich, dan wel scheidt voor de ondernemingen de voorwaarden, waardoor het ondernemingsplan moet slagen. Zij voorkomt daardoor de ontwrichtende werking, welke gevolg zou zijn van het ineensstorten van bepaalde ondernemingen of groepen van ondernemingen in eenzelfde bedrijfstak. De gemeenschap gaat dus mede een deel der ondernemersfunctie vervullen. Aanvankelijk wordt vooral de verantwoordelijkheid van den ondernemer door de Overheid overgenomen. Hoewel het accent dan ligt op de overdracht van het passieve deel der ondernemersfunctie, gaat hiermede ook veelal invloed op de beslissingen, het actieve deel, samen.

In het bovenstaande is één aspect van de gevolgen van het economisch handelen der groote onderneming nog buiten beschouwing gebleven. De Overheid zal zich namelijk niet alleen met deze ondernemingen bezig houden, wanneer het ondernemingsplan dreigt te mislukken,

¹⁾ Prof. Dr. M. J. H. Cobbenhagen: „De verantwoordelijkheid in de onderneming”, blz. 47.

²⁾ Prof. Dr. M. J. H. Cobbenhagen: „De verdeling van het maatschappelijk inkomen”, 1937.

³⁾ Vergelijk ook Dr. C. Häussermann, „Der Unternehmer”, 1932.

maar ook wanneer zij groote successen boeken. Hiermede gaat toch veelal toeneming van macht samen. De Overheid wenscht in dit geval contrôle te verkrijgen, om te voorkomen, dat deze macht tegenover economisch zwakkeren wordt misbruikt. In tegenstelling met het voorgaande zal de overheidsinmenging hier bestaan in het beïnvloeden van de beslissingen van den ondernemer.

De oorlogsomstandigheden hebben veroorzaakt, dat de Overheid het noodzakelijk heeft geacht, ook het actieve deel der ondernemersfunctie in grotere mate tot zich te trekken. Een belangrijk deel der beslissingen, welke eertijds door den ondernemer zelf werden genomen, wordt nu door de Overheid getroffen. De mate, waarin dit gebeurt, is thans in Nederland van bedrijfstak tot bedrijfstak verschillend. Op enkele beperkte gebieden bestaat er nog een vrijwel volledige vrijheid, zoodat hier de ondernemer zelf beslissingen neemt en er de verantwoordelijkheid voor draagt. In andere sectoren echter bepaalt de Overheid het ondernemingsplan, zoodat de ondernemer daar slechts uitvoerder is. Hiertusschen liggen vele mogelijkheden, waar de ondernemer bepaalde van de bovengenoemde beslissingen nog zelf treft en er de verantwoordelijkheid voor draagt. De overgang van vrijheid naar gebondenheid zal veel sterker bij de industrie en den handel dan bij den land- en tuinbouw worden gevoeld. In den landbouw immers, beïnvloedde de Overheid reeds geruimen tijd in groote mate ook de beslissingen der ondernemers.

Voorbeelden van beïnvloeding, zooals deze thans naar voren komen, vindt men in de verschillende rantsoeneeringsregelingen, welke bepalingen geven ten aanzien van den aard en de hoeveelheid grondstoffen, die een ondernemer mag inkoop, respectievelijk verwerken, of ten aanzien van de hoeveelheid gereed product, welke mag worden verkocht. Beslissingen betreffende de hoeveelheid worden den ondernemer hier uit handen genomen. Worden er verwerkingsvoorschriften gegeven, dan zijn de besluiten inzake het „hoe” aan den ondernemer onttrokken. Rayonneeringsbepalingen maken beslissingen over de markt, waar grondstoffen worden gekocht of de producten zullen worden afgezet, dus de beslissingen ten aanzien van het „waar”, overbodig. Prijspolitieke maatregelen, hetzij in den vorm van vaste of maximumprijzen, hetzij in dien van calculatievoorschriften, verhinderen den ondernemer op dit gebied zijn eigen weg te volgen.

De Overheid en de resultaten der onderneming.

In de huidige omstandigheden wordt de inhoud van het ondernemersplan voor een meer of minder groot gedeelte door de Overheid bepaald en gericht op de doeleinden, welke de economische politiek zich momenteel stelt. Dit vormt een belangrijk argument voor de stelling, dat de resultaten, welke de ondernemingen boeken, ten deele aan de gemeenschap ten goede moeten komen. Voorts zal, met het oog op de verwezenlijking van de doeleinden der economische politiek, de ondernemerswinst tot een door de Overheid te manipuleeren grootheid worden.

De staatsorganen, belast met de uitvoering der economische politiek, dienen zich in alle gevallen af te vragen, hoeveel winst de onderneming zal moeten verkrijgen. Zij zullen de winsten zoodanig moeten vaststellen, dat de ondernemers overgaan tot de kwalitatief en kwantitatief wenschelijke voortbrenging. De vaststellingen zullen daarom moeten zijn gericht op de verwezenlijking van een nationaal productieplan. Voorts dient men de beschikking te hebben over uitgebreid statistisch materiaal, waaruit op korten termijn is te zien, hoe de ondernemers op de vaststelling reageeren.

De ondernemers zullen eerst overgaan tot productie van de gewenschte hoeveelheid goederen, wanneer zij de winst aanvaardbaar achten om de betreffende voortbrenging tot stand te brengen. Eén van de factoren, welke

bij deze schatting van betekenis is, wordt gevormd door de mate, waarin de ondernemer nog zelfstandig beslissingen heeft te nemen en hiervoor verantwoordelijkheid moet aanvaarden. De overdracht van de ondernemersfunctie speelt dus een zekere rol.

Door zoeken en tasten zal de Overheid tenslotte een bepaalde winststructuur moeten opbouwen, waarbij de ondernemingen de gewenschte goederen voortbrengen en de ondernemers voor hun functie de juiste beloning ontvangen.

De winstpolitiek op zichzelf zal echter onvoldoende zijn om de gestelde doeleinden te bereiken. Men dient het veelmeer zoo te zien, dat de winstpolitiek eenerzijds steun ontvangt van de overige economisch-politieke maatregelen, anderzijds deze maatregelen steunt. De winstpolitiek is onderdeel van de totale economische politiek en moet hiervan een harmonieerend onderdeel vormen.

Mogelijkheden bij de winstpolitiek.

Er zijn verschillende methoden denkbaar, waardoor de ondernemer zijn winstdeel toebedeeld kan krijgen. Door de prijspolitiek, gekoppeld aan rantsoeneering en contingenteering, kunnen de prijzen zoodanig worden vastgesteld, dat de marge tusschen in- en verkoopprijzen zoo groot is, dat hieruit het bepaalde winstbedrag voortvloeit. Daarnaast is het door het heffen van een winstbelasting mogelijk, het deel van de winst, waarop de gemeenschap aanspraak maakt, naar de staatskas over te hevelen.

Voor den ondernemer maken deze methoden weinig verschil; voor de gemeenschap echter wel. In het eerste geval immers profiteert slechts dat deel der gemeenschap, dat als koper een lagere prijs betaalt, dan wel als koper een hogere prijs ontvangt. In het tweede geval echter is het de Staat, welke een deel van de ondernemerspremie incasseert.

Toepassing van prijspolitiek en winstbelasting geeft de Overheid tevens gelegenheid, andere doeleinden na te streven dan het reguleeren van de winst met het oog op de manipulatie van het economisch handelen. Door vaststelling van een hogere prijs dan noodzakelijk zou zijn, en overdracht van de hierdoor ontstane grotere winst, ontstaat er als het ware een soort indirecte belastingheffing, waarvan de opbrengst voor allerlei doeleinden kan worden gebruikt.

Een ander aspect van de winstpolitiek ontstaat, wanneer men de veronderstelling laat vallen, dat de ondernemer zijn productie naar gelieven kan wijzigen of eventueel stilzetten. Men mag echter niet aannemen, dat winstverlaging tot productiebeperking 'zal' voeren. Men weet immers uit ervaring, dat zelfs bij verlies de productie nog wordt voortgezet. Hierin vindt men een bevestiging van het hierboven reeds opgemerkte, dat de winstpolitiek alleen niet in staat is om de productie een bepaalde richting te doen inslaan. Van deze starheid zou men echter op andere wijze gebruik kunnen maken, nl. in het kader van de inkomenspolitiek. Men zou de ondernemerswinst, zolang de ondernemersactiviteit door rantsoeneeringsvoorschriften e. d. in een bepaalde richting wordt geleid, kunnen verlagen beneden het peil, dat met het oog op de gewenschte productie noodig zou zijn. Hierdoor zouden, naast verschillende andere inkomensgroepen, ook de ondernemers mede de welvaartsvermindering dragen. Indien men dit doel verwezenlijkt door het stellen van lagere prijzen, zou de druk op de consumenten worden verminderd ten koste van de ondernemers. Deze zullen zich hieraan niet kunnen onttrekken. De verschillende overheidsmaatregelen laten niet toe, dat de productierichting wordt gewijzigd. Er blijft dus slechts de mogelijkheid over, de productie geheel te staken. Gezien de belangrijke gevolgen, vooral financieele, — o. a. met het oog op het ontslagverbod — zal de ondernemer hiertoe niet licht overgaan.

Zoals reeds werd opgemerkt, dient de huidige economische politiek gebaseerd te zijn op een nationaal productie- en consumptieplan. De doeleinden, welke in dit plan geconcretiseerd worden, zijn thans vrij duidelijk. Immers, kort samengevat, gaat het er om het Nederlandsche volk zoo goed mogelijk door deze tijden heen te helpen. Na het einde van den oorlog zullen de doeleinden, welke om verwezenlijking vragen, veel gecompliceerder worden. Met name zal er grootere aandacht moeten worden geschonken aan de individueel zeer verschillende behoeften der consumenten. Het is in die omstandigheden de vraag, of het mogelijk en wenschelijk is het economisch proces in het raam van een planhuishouding te leiden. Kiest men dezen weg niet, dan zal men aan den ondernemer, welke er immers van oudsher op uit is de gevarieerde behoeften op te sporen en de productie hieraan aan te passen, een belangrijker taak moeten toekennen. Dit is echter alleen mogelijk, wanneer de ondernemer grotere vrijheid herkrijgt. De ondernemersfunctie zal in dat geval weer in grotere mate den ondernemer toevallen. Wellicht echter zal het niet meer de individuele ondernemer zijn, maar de organisatie van ondernemers, welke drager van de ondernemersfunctie wordt.

C. D. JONGMAN

DE BEHOEFTE AAN GROND VOOR WONINGBOUW.

In een vorig artikel¹⁾ werd een onderzoek ingesteld naar de behoefte aan nieuwe woningen in de komende jaren. Dit onderzoek leidde tot de conclusie, dat, ondanks de te verwachten afnemering van den groei der bevolking, in de eerstvolgende periode nog een aantal nieuwe woningen noodig zal zijn, dat niet lager is dan hetgeen in de voorafgaande periode is gebouwd. De oorzaak hiervan is de zoogenaamde gezinsverdunding. Door de afnemering van de gemiddelde gezinsgrootte neemt het aantal gezinnen aanmerkelijk sneller toe dan de bevolking, die volgens de meest betrouwbare prognose naar een stationnairen toestand neigt.

Voor het eerstvolgende tijdvak van tien jaren werd de toeneming van het aantal gezinnen becijferd op 31 à 32.000 per jaar, een cijfer, dat overeenkomt met ervaringen en schattingen uit vroegere perioden. De toeneming van het aantal gezinnen per jaar blijkt dus over een vrij lange periode tamelijk constant te blijven.

Met inbegrip van de krotopruiming en de normale vervanging van woningen werd de behoefte berekend op 41.500 woningen per jaar, waarbij geen rekening is gehouden met de oorlogsverwoestingen en de gevolgen van de stagnatie door de oorlogsomstandigheden.

De hoeveelheid grond per woning.

De vraag kan worden gesteld, hoeveel grond voor een dergelijken aanbouw van woningen noodig zal zijn, omdat de toenemende uitbreiding der bebouwing een steeds groter deel van den beschikbaren cultuurgrond en van ons natuurschoon opeischt. De afnemering van den bevolkingsgroei kan de verwachting doen ontstaan, dat de aanbouw van woningen op den duur zou kunnen verminderen en dat aan de onttrekking van gronden aan onzen toch zoo schaarschen voorraad geleidelijk een einde zou komen. Hierop mag echter niet worden gerekend. De behoefte aan grond voor woningbouw zal in de naaste toekomst waarschijnlijk niet belangrijk minder worden. Zij is echter aanmerkelijk kleiner dan men aanvankelijk zou denken.

Blijkens een ingesteld onderzoek is in de grootere gemeenten per woning gemiddeld ongeveer 100 m² grond noodig, in de middelbare gemeenten ongeveer 200 m² en op het platteland 400 à 500 m². Deze cijfers betreffen

¹⁾ „Een bouwprogramma voor den woningbouw“ in „Economisch-Statistische Berichten“ van 18 Febr. jl.

alleen den grond voor gebouwen en tuinen of erven, en dan nog voor eenvoudige woningen. Hierbij komt de grond voor straten, plantsoenen en andere werken in verband met de stadsuitbreiding, alsmede voor openbare gebouwen en alles wat verder ten behoeve van de bewoning noodig is.

Brengt men alleen de straten en kleine plantsoenen in rekening, dan komt men per woning op 200 m² voor de groote steden, 350 m² voor de middelbare gemeenten en 600 à 700 m² voor het platteland. Alle voorzieningen, welke in een uitbreiding voorkomen medegerekend, komt men op cijfers, die nog wel de helft hooger zijn.

Het groote uitbreidingsplan 's-Gravenhage-West bijv., dat plaats biedt voor 45.000 woningen, omvat 1.536 ha, d. i. 340 m² per woning. De zuivere woonwijken beslaan 1.119 ha, d. i. 250 m² per woning.

Aan de hand van het opgemaakte bouwprogramma zou met behulp van deze cijfers een schatting van den benodigden grond kunnen worden gemaakt. Een dergelijke schatting zou echter weinig waarde hebben, omdat bezwaarlijk een gemiddeld aantal m² per woning voor het geheele land kan worden bepaald. Daarvoor is er te veel verscheidenheid in bouwwijzen en -gewoonten.

Het is daarom gewenscht een andere methode te volgen en de behoefte aan grond te schatten in verband met de werkelijke cijfers omtrent de hoeveelheid grond, die in vroegere perioden ten behoeve van stads- en dorpsuitbreiding aan de bestemming is onttrokken.

De toeneming van de bebouwde gronden.

Blijkens gegevens, vervat in de „Verslagen en Mededeelingen van de Directie van den Landbouw“, was de verdeling van het gebruik van den Nederlandschen bodem op een drietal tijdstippen in deze eeuw als volgt:

TABEL I.
Verdeling van het gebruik van den Nederlandschen bodem.

	1903 aantal ha	1924 aantal ha	1937 aantal ha
1. Bouwland	859.325	891.118	940.085
2. Blijvend grasland	1.189.222	1.253.877	1.293.958
3. Tuingrond	72.329	99.850	124.755
Totaal cultuurgrond	2.120.876	2.244.845	2.358.798
4. Totaal bosch	253.926	250.229	256.464
5. Dijken en bermen	20.274	23.196	25.908
6. Totaal woeste grond	583.426	444.011	321.608
7. Riet en biezen	9.883	12.096	11.742
8. Kwelders, schorren, aanwassen, slikken, enz.	24.395	24.013	28.192
9. Vergraven grond, moeras, strand en water	89.304	97.489	90.205
10. Spoorwegen en gewone wegen	30.961	39.599	44.587
11. Onbelastbare eigendommen	77.921	73.878	85.573
12. Erven v. gebouwen, enz.	44.955	58.566	73.797
Totaal	3.255.921	3.267.922	3.296.874

Het in deze tabel onder 12 genoemde cijfer heeft betrekking op de bebouwde terreinen, dus gebouwen met erven, siertuinen, buitenplaatsen e. d. en is dus een cijfer van geheel anderen aard dan de bovenvermelde, die uitsluitend op de behoefte aan grond per nieuwgebouwde woning betrekking hebben.

De gemiddelde oppervlakte grond per woning kan uit tabel I met gebruikmaking van de gegevens omtrent het aantal aanwezige woningen als volgt worden bepaald:

	Aantal aanwezige woningen	Erven van gebouwen, enz. in ha	Idem, per woning in m ²
1903.....	± 1.200.000	44.955	± 375
1924.....	1.607.000	58.566	363
1937.....	2.133.000	73.797	346

Uit deze cijfers blijkt, dat het aantal m² per woning geleidelijk afneemt. Zulks houdt verband met het toenemend aandeel, dat de eenvoudige woningen in den totalen woningvoorraad hebben gekregen.

Dit blijkt nog sterker, wanneer men let op de toeneming gedurende de tijdvakken tusschen de genoemde jaren:

	Toeneming aantal woningen	Toeneming oppervlak erven in ha	Oppervlak per woning in m ²
1903—1924	± 407.000	13.611	± 335
1924—1937	526.000	15.231	290

Deze cijfers geven intusschen nog geen beeld van de hoeveelheid grond, welke voor de stadsuitbreiding in beslag wordt genomen. Immers behalve voor gebouwen, erven en tuinen is ook grond noodig voor wegen, plantsoenen en openbare voorzieningen. Tabel I bevat hieromtrent geen gegevens. Wel bevat zij een cijfer, dat betrekking heeft op den grond, die gebruikt wordt voor wegen en spoorwegen. Ziet men de onnauwkeurigheid over het hoofd, dat spoorwegen niet bij dit onderwerp behooren en brengt men ook dit gegeven in rekening, dan komt men tot de volgende cijfers.

	Aantal aanwezige woningen	Erven van gebouwen, wegen en spoorwegen in ha	Idem per woning in m ²
1903.....	± 1.200.000	75.916	± 635
1924.....	1.607.000	98.165	610
1937.....	2.133.000	118.384	555

In de periode 1924—1937 nam het aantal ha voor dit doel in gebruik, toe met 20.219, hetgeen neerkomt op 385 m² per woning. Hierin zullen vrijwel geen spoorwegen zijn begrepen, zoodat de onnauwkeurigheid hiermede is geëlimineerd. Houdt men dit cijfer ook voor de toekomstige periode aan, waarin 41.500 woningen per jaar noodig zijn, dan zouden ieder jaar ongeveer 1.600 ha voor uitbreiding der bebouwing, wegeaanleg, enz., noodig zijn.

Verdeeling over de provinciën.

Dit cijfer kan nog iets nauwkeuriger worden benaderd door gebruik te maken van de verdeeling naar de provinciën.

In tabel II is een overzicht gegeven van de in het bovenstaande vervatte gegevens, verdeeld naar de provinciën.

TABEL II. *Verdeeling over de provinciën.*
Toestand einde 1937.

Provincie	Aantal aanwezige woningen	Grond voor gebouwen, erven en lustplaatsen in ha	Idem per woning in m ²	Grond voor ge- bouwen erven, lustplaatsen, spoorwegen en gewone wegen	Idem per woning in m ²
Groningen	107.135	5.656	528	8.483	792
Friesland	111.091	5.713	515	8.474	763
Drenthe	53.712	3.481	648	7.054	1.313
Overijssel	128.886	4.719	366	9.001	700
Gelderland	207.160	8.750	422	16.129	780
Utrecht	116.087	5.408	466	8.225	710
Noord-Holland	447.070	13.440	303	16.990	380
Zuid-Holland	567.404	11.298	199	15.106	266
Zeeland	68.125	3.150	462	5.273	774
Noord-Brabant	205.698	8.312	404	15.818	770
Limburg	120.711	3.870	320	7.831	648
Het Rijk	2.133.000	73.797	346	118.384	555

Let men alleen op het cijfer van de laatste kolom, dan blijkt, dat in 8 van de 11 provinciën het aantal m² grond, dat voor gebouwen en wegen noodig is, varieert van 650 tot 800 m² en gemiddeld 740 m² bedraagt.

Alleen Drenthe, met zijn ijle bevolking, steekt hier ver bovenuit met ruim 1.300 m², terwijl Noord-Holland en Zuid-Holland met vele dichtbevolkte gebieden en een aanmerkelijk aantal steden onderscheidenlijk 380 m² en 266 m² aanwijken.

Het gemiddelde voor het gehele land naar den toestand in 1937 is 555 m², terwijl het gemiddelde naar de toeneming in de periode 1924—1937 385 m² bedraagt. Brengt men de cijfers voor de provinciën in dezelfde verhouding

terug, en stelt men daarnaast het aantal te bouwen woningen volgens het in het vorige artikel ontwikkelde bouwprogram, dan krijgt men het overzicht, vervat in tabel III.

TABEL III.
Voor nieuwe bevolving benodigde hoeveelheid grond per jaar.

Provincie	Aantal m ² grond per woning v. gebouwen, erven, we- gen en spoorwegen	Aantal te bouwen wo- ningen vol- gens bouw- program	Benoo- digde hoe- veelheid grond in ha
Groningen	550	2.000	110
Friesland	535	1.650	88
Drenthe	920	1.200	110
Overijssel	490	2.700	132
Gelderland	545	4.600	250
Utrecht	500	3.250	162
Noord-Holland	265	9.100	241
Zuid-Holland	185	8.600	159
Zeeland	540	950	51
Noord-Brabant	540	5.000	270
Limburg	450	2.450	110
Het Rijk	385	41.500	1.683

Deze levert een totaal van 1.683 ha, hetwelk slechts weinig afwijkt van het boven gecijferde aantal van 1.600 ha.

Globaal kan dus worden aangenomen, dat voor de uitbreiding van steden en dorpen in de naaste toekomst — afgezien van het inhalen van het door den oorlog ontstane woningtekort — 1.600 à 1.700 ha per jaar zal moeten worden bestemd.

De vermeerdering van den beschikbaren cultuurgrond.

Blijkens tabel I beschikte ons land in 1903 over 2.120.876 ha, in 1924 over 2.244.845 ha en in 1937 over 2.358.798 ha cultuurgrond. Ondanks het gebruik van grond voor uitbreiding der bebouwde kernen, vermeerderde de hoeveelheid cultuurgrond in de beide perioden onderscheidenlijk met 123.969 ha en 113.953 ha, d. i. gemiddeld 5.900 ha en 8.765 ha per jaar. Het verlies aan woesten grond bedroeg in deze perioden onderscheidenlijk 6.640 ha en 9.415 ha per jaar.

Uit deze cijfers blijkt, dat de onttrekking van grond aan zijn bestemming ten behoeve van de uitbreiding der bebouwing, welke 1.600 à 1.700 ha per jaar bedraagt — blijkens de verdeeling van het gebruik van den Nederlandschen bodem moet het overgrote deel van dezen grond cultuurgrond zijn — slechts een onderdeel bedraagt van de winst aan cultuurgrond, die in het verleden gemiddeld per jaar werd verkregen.

Gelet op de belangrijke werken, die in uitvoering of in voorbereiding zijn, mag in de toekomst nog een aanmerkelijke uitbreiding van de beschikbare hoeveelheid cultuurgrond worden verwacht. Het stemt tot gerustheid, dat ook bij een hervatting van den woningbouw overeenkomstig de bestaande behoeften de hoeveelheid grond, die jaarlijks hiervoor aan andere bestemmingen moet worden onttrokken, betrekkelijk klein is, althans slechts een klein deel vormt van de winst aan cultuurgrond, die ons land in het verleden heeft weten te boeken en die, naar wij hopen, ook nog in de naaste toekomst mag worden verwacht.

Dr. Ir. H. G. VAN BEUSEKOM.

BOEKBESPREKINGEN.

Die Berechnung des Volkseinkommens und ihr Erkenntniswert door Dr. Paul Jostock. Schriften der deutschen Wirtschaftswissenschaftlichen Gesellschaft, Bd. 7. (Stuttgart en Berlijn, W. Kohlhammer Verlag, 1941, blz. 128).

Dr. Paul Jostock, verbonden aan het „Statistisches Reichsamt“ te Berlijn, heeft de literatuur over de problematiek van het nationale inkomen met een voortref-

felijke studie verrijkt. Op zeer heldere en systematische wijze behandelt hij dit moeilijke terrein van het economisch-statistisch onderzoek. De eerste hoofdstukken zijn gewijd aan de grondslagen van het begrip „volksinkomen” en de moeilijkheden, die zich bij het streven naar een doelmatige omschrijving voordoen. Vervolgens worden de problemen van de statistische bepaling toegelicht aan de hand van de berekening van het nationale inkomen van Duitsland. De theoretische en statistische beschouwingen vinden hun bekroning in het slothoofdstuk, dat een uitstekend overzicht geeft van de talrijke en uiteenlopende resultaten, die het onderzoek van het nationale inkomen reeds heeft opgeleverd.

Tegen het begrip „volksinkomen” en de pogingen tot statistische berekeningen ervan, zijn vooral door Duitse theoretici vaak bezwaren naar voren gebracht, waardoor deze onderzoeken een tijdlang zelfs eenigszins naar den achtergrond konden worden gedrongen. In het buitenland heeft deze critiek nooit het gezag verkregen, dat zij in Duitsland had, waarbij misschien een uitzondering moet worden gemaakt voor Nederland, waar eenzelfde critiek nog niet zoo lang geleden een tamelijk krachtig geluid liet hooren. Het is ongetwijfeld één van de verdiensten van dit boek, dat de schr. niet vervalt in de fout van vele statistici, die deze critiek eenvoudig negeren. Integendeel gaat hij er diep op in, waarbij hij onjuiste argumenten op o. i. overtuigende wijze ontzenuwt, gerechtvaardigde bezwaren tot de juiste proporties terugbrengt, en daarbij zelf telkens ook op de onvolkomenheden wijst, die het statistisch onderzoek van het volksinkomen nog aankleven.

Het hoofdstuk, dat handelt over de berekening van het nationale inkomen van Duitsland, geeft een uitstekend beeld van de eigenaardige moeilijkheden op dit gebied van het economisch-statistisch onderzoek. Ook door de vakspecialisten zal dit hoofdstuk met groote belangstelling worden gelezen. Het was n.l. bekend, dat sedert de publicatie van de berekening van het nationale inkomen van Duitsland in 1933 het „Statistisches Reichsamt” haar berekeningen op verschillende punten had herzien, ten deele in verband met de sindsdien plaats gevonden hebbende veranderingen in het Duitse belastingstelsel en de daarop gebaseerde statistieken. Door deze publicatie van Dr. Jostock wordt men in de gelegenheid gesteld kennis te nemen van de wijzigingen en verbeteringen, die het „Statistisches Reichsamt” sinds 1933 in haar berekeningen heeft aangebracht. Bij enkele punten, die vroeger tot het plaatsen van vraagtekens aanleiding gaven, zooals bijv. het zeer lage bedrag der inkomens uit pachten en huren in Duitsland, wordt thans een nadere toelichting aangetroffen. De deskundige zal voorts geïnteresseerd zijn in hetgeen wordt meegedeeld over de statistische berekening van posten, zooals de niet-uitgekeerde winsten, de inkomens beneden de belastinggrens, het „eigen verbruik” van producenten en handelaren, de neveninkomsten van personen in loondienst, enz. De niet deskundige lezer zal zich uit dit hoofdstuk, dat een moeilijke materie op een aangenaam leesbare wijze behandelt, een duidelijk beeld kunnen vormen van het karakter van dit soort van statistische onderzoeken.

Van veel belang is het laatste hoofdstuk, dat een goed overzicht geeft van de velerlei vraagstukken, waarover de onderzoeken over het nationale inkomen licht vermogen te verspreiden. Naast de kennis van het totaalcijfer van het nationale inkomen en zijn beloop, verlangt men inzicht in zijn samenstelling, waarbij men het nationale inkomen opgebouwd kan denken uit de bijdragen der afzonderlijke bedrijfstakken, dan wel naar de bijdragen der „productiefactoren”. Vergelijking van dergelijke cijfers over een langer tijdsverloop doet de veranderingen uitkomen, die in de structuur van de volkshuishouding hebben plaats gehad. Als voorbeeld volgen

hier enkele cijfers over het aandeel van den landbouw in het volksinkomen van enkele der belangrijkste landen.

Er dient daarbij in het oog te worden gehouden, dat het gelijke cijfer in beide jaren voor Duitsland niet beteekent, dat de toestand in die periode stationnair is geweest. In de tusschenperiode zal dit cijfer zeker lager hebben gelegen dan in 1938, toen het autarkisch streven reeds had doorgewerkt.

Inkomen in den landbouw in pCt. van het nationale inkomen.

	1913	1938
Vereenigde Staten.....	20	12
Duitsland	12,5	12,5
Zweden	25	14 ¹⁾
Nederland	15 ²⁾	12

¹⁾ In 1930. ²⁾ Door schrijver dezes toegevoegd.

Interessant zijn ook de cijfers, die een indruk geven van het aandeel van de loonen en salarissen in het totaal van het nationale inkomen.

Loonen en salarissen in pCt. van het nationale inkomen.

	1913	1938
Vereenigde Staten	60	67
Duitsland	45	56
Frankrijk	43	52
Groot-Brittannië	55	67
Nederland ¹⁾	37	47

¹⁾ Door schrijver dezes toegevoegd.

Aan de beschouwingen over het conjunctuurverloop zijn onderstaande cijfers ontleend.

Het volksinkomen van enkele belangrijke landen.
1925—1938¹⁾.

(Indexcijfers 1929 = 100).

Jaar	Duitsland	Groot-Brittannië	Frankrijk	Nederland	Vereenigde Staten	Australië	Japan
a. Nom. volksinkomen.							
1925	79,0	99,4	70,1	89,3	88,1	94,8	103,6
1926	82,5	95,2	85,0	90,3	92,5	100,1	101,1
1927	93,2	99,4	85,7	92,8	93,0	102,3	101,0
1928	99,2	99,0	92,5	97,8	95,5	105,2	104,2
1929	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1930	92,5	98,5	99,3	94,6	91,1	77,5	87,9
1931	75,7	88,7	93,5	85,2	75,7	72,3	79,0
1932	59,5	87,7	84,0	76,7	58,8	75,3	82,3
1933	61,2	90,4	81,3	75,4	56,2	83,4	93,1
1934	69,4	96,7	75,2	74,7	64,9	86,6	106,0
1935	77,2	103,3	71,4	73,5	70,8	96,4	117,6
1936	85,4	110,6	82,0	75,2	82,1	106,0	—
1937	95,6	118,6	98,6	80,9	87,3	111,5	121,7
1938	105,0	114,1	108,8	81,2	78,3	—	—
b. Reëel volksinkomen.							
1925	85,8	93,0	97,6	85,4	85,3	100,2	86,5
1926	89,4	90,6	93,5	89,7	89,3	101,8	92,5
1927	97,0	97,6	92,7	92,0	91,1	105,1	97,3
1928	100,7	98,0	99,2	96,8	95,2	108,8	103,1
1929	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1930	96,1	103,0	94,9	97,9	93,3	84,4	103,2
1931	85,6	98,9	91,3	93,6	84,5	89,5	105,8
1932	76,0	100,4	88,9	91,6	72,6	98,7	109,4
1933	79,9	106,1	87,0	89,7	73,5	113,3	116,1
1934	88,3	112,2	81,0	88,1	82,5	114,1	129,5
1935	96,7	118,4	82,4	89,1	84,3	124,4	140,8
1936	105,7	123,3	90,0	92,0	99,8	133,1	—
1937	117,7	125,5	88,6	95,8	102,8	135,2	127,3
1938	128,7	119,9	86,7	95,9	93,9	—	—

¹⁾ Ontleend aan: P. Jostock, Die Berechnung des Volkseinkommens und ihr Erkenntniswert, blz. 94.

De cijfers betreffende het nominale volksinkomen zijn ontleend aan de volgende bronnen: Duitsland: Statistisches Reichsamt; Groot-Brittannië: C. Clark; Frankrijk: Dugé de Bernonville; Nederland: Centraal Bureau voor de Statistiek; Vereenigde Staten: National Industrial Conference Board; Australië; C. Clark en Crawford; Japan: Prof. Hijakata en Oriental Economist.

De cijfers zijn niet geheel vergelijkbaar in verband met verschillen in de definitie van volksinkomen, waarvoor geen correcties zijn aangebracht. De invloed hiervan op den loop van de indexcijfers is slechts gering. De reële inkomens zijn uit de nominale cijfers afgeleid door rekening te houden met den loop van het indexcijfer van de kosten van levensonderhoud.

Van de andere onderwerpen, die in het laatste hoofdstuk worden besproken, noemen wij o.a. de inkomensverdeling. Een belangrijk probleem op dit terrein is het volgende: De belastingstatistiek geven in het algemeen de verdeling van de inkomens van de afzonderlijke personen. Voor tal van doeleinden, bijv. berekeningen over het verbruik, is het van belang de verdeling der gezinsinkomens te kennen, een statistisch probleem, waarvoor in Duitsland nog geen oplossing is gevonden. De schrijver noemt als eenig land, waarvoor een opstelling van de verdeling der gezinsinkomens beschikbaar is, de Vereenigde Staten¹⁾. De schr. wijdt voorts o.a. aandacht aan de regionale verdeling van het nationale inkomen, waarover tot nu toe alleen in Duitsland en in de Vereenigde Staten gegevens zijn gepubliceerd²⁾.

Het sluitstuk op de onderzoekingen van het nationale inkomen vormen de berekeningen over de besteding. Over de samenstelling van het verbruik en den omvang van de besparingen staan in Duitsland, zooals trouwens ook in Nederland en vele andere landen, nog weinig gegevens ter beschikking.

Zooals uit het bovenstaande reeds is gebleken, besteedt Dr. Jostock steeds uitvoerig aandacht aan de buitenlandsche onderzoekingen en aan afwijkende theoretische opvattingen van andere auteurs, waarbij echter niet naar volledigheid is gestreefd. Het zou te ver voeren hier op de theoretische details in te gaan. Een belangrijk punt blijft altijd de behandeling van de belastingen in de Deutsche berekening van het volksinkomen, waardoor deze cijfers niet geheel vergelijkbaar zijn met die van andere landen. Bij toepassing van de in Duitsland gevolgde methode zou het nationale inkomen van Nederland lager zijn dan de huidige officieele cijfers aangeven. Zou men daarentegen op de Deutsche gegevens de in Nederland en in vrijwel alle andere landen gebruikelijke methode toepassen, dan zou het Deutsche volksinkomen lager worden dan de officieele Deutsche cijfers.

De theoretische opvattingen van Dr. Jostock worden door de meeste schrijvers stellig onderschreven. Een paar punten, waarbij schrijver dezes een aantekening zou willen maken, zijn de volgende. De theoretische grondslag van de berekening van het reële volksinkomen is m.i. niet sterk (vgl. blz. 37)³⁾. Bij de berekening van het arbeidsinkomen doet zich de, door Dr. Jostock niet gestelde, vraag voor, of de premieën voor de sociale verzekering geheel in rekening moeten worden gebracht, of dat de netto-premie moet worden genomen, d.w.z. de bruto-premie, exclusief de opslag voor administratiekosten (vgl. blz. 80). Wat betreft het inkomen, dat uit het buitenland ontvangen wordt, rijst de vraag, door schr. echter niet aangeroerd, in hoeverre hiertoe behalve de ontvangen renten en dividenden ook de reserveeringen gerekend moeten worden van de ondernemingen, die in het buitenland werkzaam zijn (vgl. blz. 71). Van meer beteekenis zijn de theoretische en statistische problemen, waartoe het bankwezen bij de berekening van het nationale inkomen aanleiding geeft. Vooral de Angelsaksische statistici (Kuznets, Colin Clark e. a.) hebben hieraan veel aandacht besteed. Het is merkwaardig, dat dit belangrijke punt in de Deutsche literatuur, ook in dit geschrift van Jostock, onopgemerkt is gebleven. Schr. besteedt in het algemeen veel aandacht aan de Amerikaansche onderzoekingen. Het valt op, dat de „Studies in income and

wealth”, gepubliceerd door het „National Bureau of Economic Research”, die zeer belangrijke theoretische bijdragen bevatten, niet worden genoemd:

De Nederlandsche berekeningen over het nationale inkomen worden door schr. herhaaldelijk genoemd (zie blz. 45, 47, 94, 112), waarbij hij o.a. wijst op het feit, dat voor Nederland het volksinkomen zoowel volgens de objectieve (of reële) methode als de subjectieve (personeele) methode kon worden berekend. De berekeningen voor de periode 1900—1920 door het C.B.S. begin 1941 gepubliceerd⁴⁾, verschenen blijkbaar, nadat deze studie reeds was afgesloten en konden daardoor niet meer worden genoemd.

J. B. D. DERKSEN.

⁴⁾ J. B. D. Derksen, „Berekeningen over het nationale inkomen van Nederland voor de periode 1900—1920”, Speciale Onderzoekingen No. 4 van „De Nederlandsche Conjunctuur”, 's-Gravenhage 1940.

OVERHEIDSMAATREGELEN OP ECONOMISCH GEBIED.

HANDEL EN NIJVERHEID.

Oorlogsschade. Wijzigingen in het besluit op de materiele oorlogsschade, welke wijzigingen o.m. betrekking hebben op de verhouding tusschen de gedupeerden en hypothecaire schuldeischers, alsmede op de uitbetaling der schadevergoedingen (schade boven f 50.000 kan ook geheel worden vergoed). (E. V. 6/3/42, pag. 294; V. B. No. 6).

Organisatie bedrijfsleven. Instelling van een onder de hoofdgroep handel ressorteerende bedrijfsgroep „Groot-handel” en onderbedrijfsgroep „Groot-handel Voedselvoorziening en aanverwante bedrijven”. (E. V. 28/2/42, pag. 261; Stct. Nos. 36 en 37).

Prijzeregelingen. Nadere prijsvoorschriften met betrekking tot maximum-prijzen voor boter bij levering aan de verwerkende industrie, verhooging van den suikerprijs, alsmede verhooging van den prijs voor zuurkool. (E. V. 28/2/42, pag. 257; Stct. Nos. 36A en 37).

Rijwielen. Voorbereiding van de regeling van de distributie van rijwielen, in verband waarmee alle verkoopen van rijwielen voor eenigen tijd zijn verboden. (E. V. 6/3/42, pag. 293).

Rubber. Nadere mededeeling inzake de rubberdistributie met betrekking tot zgn. dentalrubber. (E. V. 28/2/42, pag. 259; Stct. No. 37).

Spertijden kleinbedrijf. De op 1 October 1941 afgekondigde spertijd voor den piano- en orgelhandel is met een half jaar tot 1 October 1942 verlengd. (E. V. 6/3/42, pag. 294; Stct. No. 43).

Voedingsmiddelenindustrie. Voorschriften inzake het gebruik en de bewerking van bepaalde grondstoffen bij de bereiding van koffiesurrogaat, verwerking van suikerbiet en bereidingsvoorschriften voor de aardappelmeel en -productenindustrie. (E. V. 28/2/42, pag. 258/59; Stct. Nos. 34 en 36).

LANDBOUW- EN VOEDSELVOORZIENING.

Garnalen. Nadere regeling van de verwerking van en den handel in garnalen. (E. V. 28/2/42, pag. 258; Stct. No. 34).

Pacht. Ter uitvoering van het Pachtbesluit zijn nadere richtlijnen vastgesteld inzake grasverkoopingen in de provincies Friesland, Noord-Brabant en Utrecht. (E. V. 28/2/42, pag. 257; Stct. No. 34).

Visscherij. Afkondiging van het Registreringsbesluit IJsselmeervisschersvaartuigen 1942, waarbij de verplichte inschrijving van deze vaartuigen wordt geregeld. (E. V. 28/2/42, pag. 257/58; Stct. No. 34).

Zaden. Nadere regelingen, inzake den handel in zaden, voor groenvoedergewassen. (E. V. 28/2/42, pag. 257; Stct. No. 35).

¹⁾ Ook voor Nederland zijn berekeningen over de verdeling der gezinsinkomens gemaakt, welke evenwel nog niet werden gepubliceerd. De uitkomsten zijn in den vorm van een beeldstatistiek opgenomen in de brochure: „Winkelier en Verbruiker”, Boeiende Statistiek, No. 5, Nederlandsche Stichting voor Statistiek, 1942, blz. 18.

²⁾ Een artikel over de regionale verdeling van het volksinkomen van Nederland verschijnt binnenkort in het „Maandschrift” van het C.B.S.

³⁾ Vgl. voor een bespreking van dit probleem: „Het onderzoek van het nationale inkomen”, door schr. dezes, in „De Economist”, van October 1940, blz. 590.

STATISTIEKEN.

ZILVERPRIJS.		GOUDPRIJS.	
Londen ¹⁾	N. York ²⁾	A'dam ³⁾	Londen ⁴⁾
9 Mrt. 1942..	—	9 Mrt. 1942..	2125
10 " 1942..	—	10 " 1942..	2125
11 " 1942..	—	11 " 1942..	2125
12 " 1942..	—	12 " 1942..	2125
13 " 1942..	—	13 " 1942..	2125
14 " 1942..	—	14 " 1942..	2125
15 Mrt. 1941..	23 3/4	15 Mrt. 1941..	2125
23 Aug. 1939..	18 1/4	23 Aug. 1939..	2110

¹⁾ In pence p. oz. stand. ²⁾ Foreign silver in \$c. p. oz. fine.
³⁾ In gulden per kg 1000/1000. ⁴⁾ In sh. p. oz. fine.

KOERSEN VASTGESTELD DOOR HET NEDERLANDSCH CLEARINGINSTITUUT.

(met valuta van vaststelling)	
Belga's	30.14 7 Aug. '40
Zw. Francs	43.56 11 Oct. '40
Fr. Francs	3.77 6 Mrt. '41
Lires	9.91 3 Juli '41
Deensche Kr.	39.34 2 Febr. '42
Noorsche Kr.	42.82 21 Dec. '40
Zweedsche Kr.	44.85 13 Aug. '40
Finsche Mark	3.82 2 Juli '41
Dinar (Joego-Slavië)	(oude schuld) 3.43 16 Aug. '40
Dinar (nwe. schuld)	3.77 1 Juli '41
Turksche	—
Ponden	1.45 29 Dec. '39
Lewa (Bulgarije)	2.30 25 Nov. '40
Pengoe (Hongarije)	(oude schuld) 36.52 20 Dec. '40
Pengoe (nwe. schuld)	45.89 20 Dec. '40
Zloty (Polen)	(oude schuld) 35.00 28 Jan. '41
(nwe. schuld)	37.68 11 Febr. '41
Lei	1.28 24 April '41
Slow. Kr.	6.48 10 Juni '39
Drachmen (Griekenland)	1.26 8 Oct. '41
Kuna	3.77 29 Oct. '41

OFFICIEELE WISSELKOERSEN NEDERLANDSCHE BANK. Valuta's (schriftelijk en l.t.)

	N.-York	Brussel	Zürich	Stockh.	Helsinki
9 Mrt. 1942	—	30.14	43.67	44.85	—
10 " 1942	—	30.14	43.67	44.85	—
11 " 1942	—	30.14	43.67	44.85	—
12 " 1942	—	30.14	43.67	44.85	—
13 " 1942	—	30.14	43.67	44.85	—
14 " 1942	—	30.14	43.67	44.85	—
Laagste d.w.	—	30.11	43.63	44.81	—
Hoogste d.w.	—	30.17	43.71	44.90	—
Muntpariteit	1.469	24.906	48.003	66.671	6.266

STAND VAN 's RIJKS KAS.

Vorderingen	28 Febr. 1942	7 Maart 1942
Saldo van 's Rijks Schatkist bij de Nederlandsche Bank	f 15.836.030,96	f 1.910.718,52
Saldo b. d. Bank voor Ned. Gemeenten	885.701,50	194.587,87
Voorschotten op ultimo Januari 1942 aan de gem. verstrekt op aan haar uit te keeren hoofdsom der pers. bel. and. i. d. hoofdsom der grondbel. en der gem. fondsbel., alsmede ope. op die belastingen en op de vermogensbelasting	8.691.761,42	8.691.761,42
Voorschotten aan Ned.-Indië	182.761.622,93	189.011.664,71
Idem voor Suriname ¹⁾	7.720.865,66	7.720.865,66
Idem aan Curaçao ¹⁾	265.283,23	265.283,23
Kasvord. wegens creditverstreking a. h. buitenland	50.103.471,77	50.100.529,20
Daggeldleeningen tegen onderpand	—	—
Saldo der postrek. van Rijks-comptabelen	108.210.631,48	98.418.916,97
Vordering op het Alg. Burg. Pensioenfonds ¹⁾	—	—
Vordering op andere Staatsbedr. en instellingen ¹⁾	65.698.605,50	58.849.362,84
Verplichtingen		
Voorschot door de Ned. Bank ingevolge art. 16 van haar octrooi verstrekt	f —	f —
Voorschot door de Ned. Bank in reken-cour. verstrekt	—	—
Schuld aan de Bank voor Ned. Gemeenten	—	—
Schalkistbiljetten in omloop	110.106.000,—	110.106.000,—
Schalkistpromessen in omloop	1.692.700.000,— ²⁾	1.732.500.000,— ²⁾
Daggeldleeningen	—	—
Zilverhons in omloop	121.890.057,—	121.378.896,50
Schuld op ultimo Januari 1942 aan de gem. weg. d. a. h. uit te keeren hoofds. pers. bel. and. i. d. hoofds. d. grondb. e. d. gem. fondsbel. alsmede ope. op die bel. en op de vermogensbelasting	—	—
Schuld aan het Alg. Burg. Pensioenfonds ¹⁾	2.135.117,48	1.896.854,47
Id. aan het Staatsbedr. der P. T. en T. ¹⁾	253.957.470,68	254.802.364,01
Id. aan andere Staatsbedrijven ¹⁾	18.356.545,86	18.180.670,34
Id. aan div. instellingen ¹⁾	359.659.031,46	359.628.777,31

¹⁾ In regk. crt. met 's Rijks Schatkist. ²⁾ Rechtstreeks bij de Nederl. Bank geplaatst nihil.

DE NEDERLANDSCHE BANK.

Verkorte balans op 16 Maart 1942. Activa.

Binnel. Wissels, Promessen, enz.	(Hfdbank. f — Bijbank " 12.081 Agentsch. " 68.000)	f 80.081
Papier op het Buitenland	f 1.110.609.024	
Af: Verkocht maar voor de bank nog niet afgelopen	—	
Beleeningen incl. voerschotten in rekening-courant op onderpand	(Hfdbank. f 134.687.162 ¹⁾ Bijbank " 2.210.496 Agentsch. " 11.761.173)	f 148.658.831
Op Effecten enz.	f 148.421.562 ¹⁾	
Op Goederen en Ceelen	237.269	
Voorschotten aan het Rijk	—	
Munt en muntmateriaal: Gouden munt en gouden muntmateriaal	f 1.026.155.722	
Zilveren munt, enz.	7.911.323	
Belegging van kapitaal, reserves en pensioenfondsen	—	f 1.034.067.045
Gebouwen en meubelen der Bank	—	51.535.314
Diverse rekeningen	—	4.000.000
		f 156.251.636
		f 2.505.201.931
Passiva.		
Kapitaal	f 20.000.000	
Reservefondsen	5.368.354	
Bijzondere reserves	16.583.835	
Pensioenfondsen	11.782.863	
Bankbiljetten in omloop	2.183.295.905	
Banksignatiën in omloop	6.878	
Rek.-Courant } Van het Rijk f 948.265 } Van anderen " 260.074.329		f 1.208.340
Diverse rekeningen	—	261.022.594
		7.141.502
		f 2.505.201.931
Beschikbaar metaalsaldo	f 59.587.147	
Minder bedrag aan bankbiljetten in omloop dan waartoe de bank gerechtigd is	—	148.967.860
Schalkistpapier, rechtstreeks bij de bank ondergebracht	—	—
¹⁾ Waarvan aan Nederlandsch-Indië (Vet van 15 Maart 1933, Staatsblad No. 99)	—	55.341.825

Voornaamste posten in duizenden gulden.

Data	Gouden munt en muntmater.	Circulatie	Andere opeischb. schulden	Beschikb. Metaal-saldo	Dek-hings-perc.
16 Mrt. '42	1.026.156	2.183.296	261.029	59.587	42.3
9 " '42	1.026.206	2.176.149	270.599	58.660	42
2 " '42	1.026.207	2.185.695	253.303	61.728	42.5
6 Mei '40	1.160.282	1.158.613	255.183	607.042	83
Data	Totaal bedrag disconto's	Schalkist-prom. rechtstr.	Beleeningen	Papier op het buitl.	Div. (act.)
16 Mrt. '42	80	—	148.659	1.110.609	156.252
9 " '42	80	—	147.757	1.110.609	150.971
2 " '42	79	—	151.254	1.106.540	150.310
6 Mei '40	9.853	—	217.726	750	20.648

DUITSCHER RIJKSBANK.

(in mill. R.M.)

Data	Goud en deviezen	Renten-bank-schekine	Andere wissels, chèques en schalkistpapier	Beleeningen	
11 Maart 1942	76,9	319,9	21.219,7	22,1	
23 Febr. 1942	77,1	293,7	21.457,5	23,0	
21 " 1942	77,3	362,0	19.965,5	23,7	
23 Aug. 1939	77,0	27,2	8.140,0	22,2	
Data	Effecten	Diverse Activa	Circulatie	Rekg.-Crt.	Diverse Passiva
11 Maart '42	143,7	987,4	19.163,0	2.558,7	629,4
28 Febr. '42	143,5	948,8	19.442,7	2.425,8	643,9
21 " '42	146,8	1.071,0	18.235,0	2.408,3	589,7
23 Aug. '39	982,6	1.380,5	8.709,8	1.195,4	454,8

GEZAMENLIJKE STATEN VAN DE NATIONALE BANK VAN BELGIË EN VAN DE EMISSIEBANK TE BRUSSEL.

(in mill. Francs)

Data	Goud, specie, deviezen en Reichskreditkassen	Credit a. h. particuliere bedrijfslezen	Credit aan openbare lichamen	Overheidsfondsen	Circulatie	Postcheque-ambt	Rekening-Courant
26 Febr. '42	35.644	833	20.259	2.003	50.595	3.794	3.621
19 " '42	35.502	855	19.525	2.034	50.120	3.765	3.301
12 " '42	35.270	871	19.148	2.139	50.045	3.751	2.904
5 " '42	35.376	896	18.839	2.188	49.851	3.783	2.941
29 Jan. '42	34.719	960	17.615	2.379	49.008	3.766	2.183
8 Mei '40	23.606	5.394	695	1.480	29.006	—	909

Alfabetische Index Overheidsmaatregelen op Economisch gebied

(Zie voor den alfabetischen index Overheidsmaatregelen in 1941 het Jaarregister 1941, laatste bladzijde.)

	Blz.		Blz.
Aardappelen	33, 47	Spaar- en betaalzegelkasbedrijf	102
Aardolieproducten	102	Spertijden Kleinbedrijf	75, 123
Accijns	33	Tabak	47, 58, 113
Arbidsvoorwaarden	113	Textiel	102
Bank- en Credietwezen	33	Tweelandenorganisaties	59
Bedrijfsvorm	59	Tuinbouw	33, 59, 102
Bedrijfsorganisatie Vee en Vleesch	59	Turf	59
Belastingen	33, 59	Uien	33
Bindtouw	33	Varkens	59
Binnenscheepvaart	59	Vee	67
Bouwnijverheid	47, 58, 113	Veenproducten	113
Buitenlandsche Handel	47, 59, 75, 101, 113	Veevoeder	47, 102
Chemische Industrie	58	Verf en -grondstoffen	102
Deviezenverkeer	33, 59	Vervoerswezen	59, 102
Diamant	113	Vestigingswezen	102
Dividendbeperking	59	Visscherij	33, 47, 59, 102, 123
Drankwet	58	Vlas	59, 75
Electrotechnische Industrie	58	Vleesch	59
Fruit	59	Voedselvoorziening	33, 47, 59, 75, 123
Garnalen	123	Wijnbelasting	33
Gevogelte	47	Zaden	47, 59, 102, 123
Grasland	33, 67, 85		
Grafische Industrie	58, 75		
Groenten	33		
Kaas	75		
Kamers van Koophandel	47		
Kapok	101		
Keramische Industrie	58		
Kunstmest	59		
Kwekerij	59		
Landbouw	33, 47, 59, 67, 75, 85, 93, 102		
Landstand, Nederlandsche	33, 102		
Leeningfonds 1940	102		
Meel en -producten	101		
Melk en -producten	33		
Merkengeld	113		
Metalen	47, 58, 75		
Motorbrandstof	58		
Nationale Plan	101		
Nicotine	102		
Oliën en vetten	102		
Omzetbelasting	59, 102		
Oorlogsschade	123		
Organisatie Bedrijfsleven	47, 102, 113, 123		
Pacht	67, 102, 123		
Papier	58, 102		
Pelsterijen	58		
Pensionbedrijven	58		
Postverkeer	59		
Prijnsregeling	47, 58, 75, 101, 113, 123		
Radio	47		
Registratierechten	59		
Restaurants	75		
Rijwielen	47, 123		
Rubber	113, 123		
Slachtvee	33, 59, 67		
Smeerolie	102		

Overzicht van de ontwikkeling der handelspolitiek van het Koninkrijk der Nederlanden van 1923 t/m. 1938

(Samengesteld door een groep medewerkers van het N. E. I., onder leiding van Prof. Mr. P. Lieftinck)

28e publicatie van het Nederl. Econom. Instituut

Prijs f 2.10*

(Prijs voor donateurs en leden van het N.E.I. 1.50) Verkrijgbaar in den boekhandel

UITGAVE:
DE ERVEN F. BOHN N.V., HAARLEM

Economische aspecten der internationale migratie

door

Dr. A. Winsemius

29e Publicatie van het Nederlandsch. Econom. Instituut

Prijs f 2.10*

(Prijs voor donateurs en leden van het N.E.I. f 1.50)

Verkrijgbaar in den boekhandel

Uitgave:
De Erven F. Bohn N.V. - Haarlem

Publicaties van het Nederlandsch Economisch Instituut:

1. A. J. W. RENAUD
Groot- en kleinhandelsprijzen in Nederland en België (2 dln. f 5,25)*
2. Dr. H. M. H. A. VAN DER VALK
De betrekkingen tusschen banken en industrie in België (f 4,20)*
- 3a. D. C. RENOOIJ
Beschouwingen over een tolunie tusschen Nederland en België-Luxemburg - I (f 4,20)*
- 3b. en 3c. D. C. RENOOIJ
Beschouwingen over een tolunie tusschen Nederland en België-Luxemburg - II (2 dln. f 4,20)*
4. Ir. A. BAARS
Het verbruik van algemeen benoodigde consumptie-artikelen (f 2,35)*
5. Dr. F. L. VAN MUISWINKEL
De verzamelende graanhandel in de V.S. van Amerika, Canada en Argentinië (f 3,65)*
6. Dr. G. Z. JOL
Ontwikkeling en organisatie der Nederlandsche brouwindustrie (f 4,20)*
7. Dr. A. J. VERHAGE
De handel in bloembollen (f 3,15)
8. Dr. A. TREEP
De betrekkingen tusschen banken en industrie in Frankrijk (f 4,20)*
9. Mej. Dr. ROSA PHILIPS
De invloed van de Braziliaansche koffieverdedigingspolitiek op de koffie-importen der
hoofdconsumptielanden (f 2,10)*
10. Ir. A. BAARS en Dr. H. M. H. A. VAN DER VALK
Seizoensbewegingen in het economisch leven van Nederland (f 1,55)*
11. Dr. J. C. M. VAN RHEE
De betrekkingen tusschen banken en industrie in Zwitserland (f 3,65)*
12. HENRI REUHLIN M. A.
Werkverruiming en haar gevolgen voor volkshuishouding en overheidsfinanciën (f 1,05)*
13. Dr. H. M. H. A. VAN DER VALK
Economische politiek in België in de depressie (f 1,05)*
14. Dr. W. L. VALK
Conjunctuurdiagnose (f 6,30* geb., f 5,25* gekart.)
15. CH. GLASZ
Hypotheekbanken en Woningmarkt in Nederland (f 1,55)*
16. Ir. J. W. BONEBAKKER
De Scheepsbouwrijverheid in Nederland (f 1,55)*
17. F. WEINREB
Statistische bepaling van de vraagcurve. Toepassing op de Nederlandsche vraag naar
suiker (f 3,15)*
18. Dr. E. VAN DER WIEL
De betrekkingen tusschen banken en industrie in Zweden (f 2,60)*
19. Dr. J. J. J. DALMULDER
On econometrics (f 2,65* geb., f 1,55* ingen.)
20. Dr. T. KOOPMANS
Linear regression analysis of economic time series (f 3,15* geb., f 2,10* ingen.)
21. Dr. W. L. VALK
Production, pricing and unemployment in the static state (f 3,15* geb., f 2,10* ingen.)
22. Dr. H. J. FRIETEMA
Productie en prijsvorming op de Engelsche markt van Nederlandsche, Deensche en kolo-
niale boter (f 3,15)*
23. Dr. Ir. A. BAARS
Openbare werken en conjunctuurbeweging (f 2,10)*
24. Dr. Ir. F. J. C. VAN DER SCHALK
Een analyse van de arbeidsproductiviteit in Nederland (f 2,60)*
25. Dr. L. R. W. SOUTENDIJK
Methoden tot het vaststellen van den omvang der besparingen (f 2,60)*
26. J. VAN DER WIJK
Inkomens- en Vermogensverdeeling (f 2,60)*
27. Dr. T. KOOPMANS
Tanker freight rates and tankship building (f 3,15* geb., f 2,10* ingen.)
28. Overzicht van de ontwikkeling der handelspolitiek van het Koninkrijk der Nederlanden
van 1923 tot en met 1938, samengesteld door een groep medewerkers van het N.E.I.,
onder leiding van Prof. Mr. P. Lieftinck (f 2,10)*
29. Dr. A. WINSEMIUS
Economische aspecten der internationale migratie (f 2,10)*
30. Dr. H. M. H. A. VAN DER VALK
Egalisatiefondsen en monetaire politiek in Engeland, Nederland en de Vereenigde Staten
(derde gewijzigde druk) (f 2,10)*
31. M. J. SCHÜT
Tinrestrictie en tinprijs (f 1,55)*
32. Dr. J. R. A. BUNING
De beleggingen der bijzondere spaarbanken in Nederland (f 3,65)*

Uitgave: De Erven F. Bohn N.V. Haarlem

Verkrijgbaar in den boekhandel